

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER: POLİTİK ÖNCELİKTEN KİMLİK VURGUSUNA

İsmail HİRA*

Özet

Her çağa yön veren bir felsefi, sosyo-politik ve ekonomik dinamikler vardır. Bu dinamikler, yeni bir düşünce ve bunun doğal bir sonucu olarak da yeni bir insan, toplum ve bir politik yapı oluşturur. Çağa ruhunu veren bu gelişmeler, toplumsal değişim veya dönüşümlerin biçimlendirdiği sosyo-politik ve kültürel durumların anlaşılmasında bize bazı ipuçları da sunmaktadır. Yeni toplumsal hareketleri tanımlamaya çalışırken, bu hareketleri ‘yeni’ kılan niteliklerin toplumsal değişim dinamikleriyle doğrudan ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. 19. yy’ın sosyo-politik, ekonomik ve kültürel temelleriyle günümüz post-endüstriyel toplumun temelleri arasında önemli sayılabilecek farklılıkların olduğu yönünde sosyologlar arasında genel bir kanaat oluşmuştur. Bu bağlamda Endüstri Toplamlarında meydana gelen Toplumsal Hareketlerle günümüz post-endüstriyel toplumlarında gözlenen Toplumsal Hareketler arasında amaç, eylem ve söylem biçimi, örgütlenme tarzı ve yapısı ve talepler açısından önemli farkların olduğunu söyleyebiliriz. ‘Yeni Toplumsal Hareketler’ tanımlamasındaki ‘yeni’ sıfatı, söz konusu hareketlerin kültürel ve kimlik savunusunu öncelediklerini temsil etmektedir. Bu tebliğde, Yeni Toplumsal Hareketlerdeki kimlik vurgusunun öne çıkma nedenleri irdelenemeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Toplumsal Hareketler, Modernleşme, Kimlik

NEW SOCIAL MOVEMENTS: FROM THE PRIORITY OF POLITICAL TO THE EMPHASIS OF IDENTITY

Abstract

There are philosophical, socio-political and economic dynamics that dominate every age. Those dynamics create a new idea and as a result a new sense of human, society and political structure emerge. These developments that shape the age provide some clues in understanding socio-political and cultural situations which were formed by societal change or transformations. In defining new social movements, it should be pointed out that what is “new” with these movements can be related directly with the dynamics of social change. Sociologists reached the view that there are differences between socio-politic, economic and cultural foundations of the nineteenth century and the basis of contemporary post-industrial society. With this in mind it can be said that social moments of the industrial societies differs from the social movements of contemporary post-industrial societies in terms of target, action, and discourse, organisation style and structure and demands. “New” adjective in the phrase of new social movements reflects the fact that new social movements give priority to advocacy of culture and identity. This paper will endeavour the question of why identity emphasis comes to the fore in new social movements

Key words: New Social Movements, Modernization, Identity

Giriş

Tarih boyunca siyasal iktidara yönelik muhalif hareketler hep olagelmıştır. Siyasal iktidarın hukuki, idari, ekonomik tasarruflarının karakterine ve bunların topluma yansımalarına göre yöneten-yönetilen ilişkisi bir şekil almıştır. Siyasal iktidar meşruiyetini, çoğu zaman yönetilenlerin, uygulamalara yönelik vicdani tatminlerinden almaktadır. Adalet duygusu tatmin edilmediği sürece iktidara karşı bir güvensizlik ortamı yeşermekte ve bunun doğal bir sonucu olarak da böyle bir vasat, sistem karşıtı hareketleri beslemektedir. Söz konusu bu hareketlerin tarih içindeki seyirleri dikkate alındığında, muhalefet hareketlerinin, içinde oluştukları zamanın ruhuna uygun bir formu yansıttıklarını söyleyebiliriz.

* Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Öğr. Üyesi, hira@sakarya.edu.tr

Bütün toplumsal hareketlerin ortak çabası, toplumsal değişmeler karşısında toplumu oluşturan farklı kesimlerin, değişen şartlarda kendi sosyo-ekonomik ve politik pozisyonlarını daha güçlü hale getirmektir. Bu çaba, dilekçe imzalama, sivil gösterilere katılma, seçimlerde kampanyalara parasal bağışta bulunmak gibi barışçıl faaliyetlerden; isyan, hükümet devirmek gibi şiddet içeren faaliyetlere kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir (Newman, 2013: 236).

Toplumsal Hareketlere yön veren veya onları motive eden unsurlar veya bu bağlamda ortaya çıkan talepler, sosyo-politik yapının topluma dönük uygulamalarındaki sorunlara işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında farklı tarihsel dönemlerde siyasal yapıyla toplum arasında süregelen çatışmalar çoğu zaman mevcut olmuştur. Bu çatışmaların nedenleri tarihsel dönemin konjonktürüyle yakından bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Sosyoloji literatüründe toplumsal hareketlere yönelik değerlendirmeleri dikkate aldığımızda daha çok modern dönemi içine alan politik hareketleri konu edindiklerini görebiliriz.

Toplumsal hareketlere yön veren temel saiklerin ne/ler olabileceğine yönelik değerlendirmeler açısından farklı yaklaşımların olduğunu biliyoruz. Örneğin Marx'a göre, toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında endüstri toplumunda beliren burjuvazi ile işçi sınıfının rekabeti belirleyici bir dinamiktir. Dolayısıyla bu rekabet veya çatışma durumu, sosyal hareketlerin nasıl bir zeminde gerçekleştiğini açıklayıcı bir imkân sunmaktadır. Oysa klasik sosyologlardan Weber'de sınıf[†] olgusu, benzer ekonomik şartları haiz bireyleri açıklamak için oluşturulmuş bir kavramdır. Bu durumda sınıf, Marx'da tanımlandığı biçimiyle toplumsal hareketlerin lokomotif olmayıp, toplumsal yapıdaki bireylerin ekonomik imkânlarını temsil etmektedir.

Bu ve benzeri açıklamalar dikkate alındığında, "bir toplumsal hareketi neyin oluşturduğuna ilişkin olarak toplumsal kuramcılar arasında bir uzlaşma yoktur. Toplumsal hareket terimi yerel bir ibadetten büyük bir devrime kadar her şeyi içine alacak bir biçimde bulanıklaştırılıp esnekleştirildiği için, araştırmacıyı, hareket eden her şeyi bir hareket olarak düşünmeye sevk ederek genişlemiştir" (Pakulski,2007: 35). Terimin bugünkü kullanımının sosyal bilim literatüründe esnek bir tanımlamayla yer alması, bu kavramın pratikte temsil edeceği olguların aşırı derecede çeşitli olmasına bağlı olduğu söylenebilir (Outhwaite,2008:795).

Toplumsal hareket kavramının tanımlanması noktasındaki toplumun sosyo-politik sorunlarına bağlı olarak çeşitlenmesine karşın, yine de, bir tanımsal karşılığı yapmak mümkündür. Bu durumda toplumsal hareket düşüncesi, siyasal iktidara karşı yönelmiş ve siyasal sistemin değişmesini amaçlamış bir aktiviteyi tasvir etmektedir. Bu çerçevede toplumsal hareketler ilk olarak sosyalist partiler ve sendikal hareketler için kullanılmış ve modern dönemde *devrimci hareketler* toplumsal hareketlerin ilk örneklerini oluşturmuştur. Bu devrimci hareketlerin dışında eski toplumsal hareketler içinde yer alan *milliyetçi* hareketler, sömürgeci devletlere karşı giriştikleri bağımsızlık mücadeleleriyle kendilerini göstermişlerdir. Her iki hareketin söylemleri birbirinden farklı olsa da, politik sistemin başka bir ideolojik-politik düşünce temelinde dönüştürülmesi noktasında ortak bir amaca sahip olduklarını söyleyebiliriz (Işık,2011: 33).

* Marx'a göre sınıf, her zaman çatışma potansiyeli açısından tanımlanıyordu. Bireyler, başkalarıyla artı değer üzerinden ortak bir çatışma içinde oldukları kadarıyla bir sınıf oluştururlar. Kapitalizmde, ücretli emekçileri kiralayanlar ile emekleri artı değere dönüştürenler arasında doğal bir çatışma vardır. Bu doğal çatışma sınıfları üretir (Ritzer, 2013: 62).

† "Sınıf kavramı, aynı sınıf durumunda bulunan herhangi bir insan grubuna işaret eder. Dolayısıyla bir sınıf, bir topluluk değildir ancak, sadece, aynı ekonomik veya Pazar durumu içindeki bir grup insandır" (Ritzer, 2013: 127).

19. yüzyıl boyunca, **toplumsal hareket** ve **ulusal hareket** olmak üzere başlıca iki çeşit sistem karşıtı hareket ortaya çıktı. Söz konusu bu iki hareketin arasındaki fark, tepki gösterdikleri sorunu tanımlamalarına bağlı olarak görülebilir. **Toplumsal hareket** temelinde ortaya çıkan muhalif güç, sorunu **burjuvazinin proletarya** üzerinde kurmuş olduğu **baskı** ve **sömürü** üzerinden tanımlıyor ve sorunun giderilmesini kapitalizmin yerine **eşitlik** esasına dayanan bir sistemle yani sosyalizmle mümkün olabileceğini iddia ediyordu. **Ulusal hareket** ise sorunu, bir **etnik-ulusal** grubun diğeri üzerindeki baskısı üzerinden tanımlıyordu. Her iki hareket de, halkın desteğini sağlamayı öncelemek bakımından ve bu bağlamda sorunun kalıcı bir çözüme kavuşturmak açısından **devlet** aygıtını ele geçirmeyi temel bir strateji olarak görüyordu (Arrighi ve Diğerleri, 2004: 36-37)

20. yüzyılda birçok coğrafyada sistem karşıtı toplumsal hareketler ya da ulusal bağımsızlık hareketleri, mevcut devlet yapılarını ele geçirip dünyayı bu çerçevede değiştirerek daha eşitlikçi bir dünya kurma idealini gerçekleştirmeye ve politikalarını bu yönde geliştirmeye çalışmışlardır. Bunun için ilk aşamada iktidarı ele getirmek; ikinci aşamada ise, ülkeyi kendi politik idealleri doğrultusunda değiştirmeyi planlamışlardır. Söz konusu sistem karşıtı hareketler İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde çeşitli ülkelerde iktidara gelmişlerdir. Fakat iktidara geldikten sonra muhayyel projelerinin uygulama noktasında hedeflerini gerçekleştiremedikleri görülmüştür. Eşitlikçi politikaların uygulanması bir tarafa, otoriter ve totaliter devlet yapıları demokratik talep ve katılımları imkânsız hale getirmiştir (Sanlı, 2005: 10).

Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı

Toplumun doğası ve toplumsal değişim ve dönüşümlerin teorik açıklamalarına bakıldığında, paradigma tercihlerine göre farklılaşan açıklamalarla karşı karşıya kaldığımızı görebiliriz. Klasik sosyolojinin, geleneksel yapıdan veya toplumdan modern topluma doğru yaşanan dönüşümü modern paradigmaya bağlı kalarak açıklamasına bakıldığında, toplumun bir aktör olarak kendi iradesine ve tercihinine göre gerçekleşen bir değişim sürecinin yaşandığından ziyade; yaşanan bu değişiklikler evrimin veya tarihin evrimci yasalarının bir tezahürü olarak okunuyordu.

Modernleşme teorisyenlerinden Smelser, toplumsal hareketleri modernleşme süreçlerine yönelik bir tepki olarak değerlendirmektedir. Smelser veya modernleşmeci perspektiften hareket ederek toplumsal olayları değerlendiren sosyal bilimciler, modernleşme sürecinin ileri aşamalarında toplumda görülen yapısal sorunların kendiliğinden çözüleceğini düşünüyorlardı. Dolayısıyla modernleşmeye yönelik tepkilerin geçici bir durum olduğu, tepki gösteren dezavantajlı grupların modernliğin nimetlerinden istifade etmeye başladıklarında moderniteye entegre olacaklarını savunuyorlardı. Çünkü modernleşmeci yaklaşımlar, değişimin dinamiğinin, sosyolojik olduğunu ortaya koymaktan ziyade, tarihin önceden belirlenmiş kurallarına göre işleyen bir yasaya göre gerçekleşen değişime işaret ediyorlardı (Çayır, 1999: 14).

Başlangıçta Avrupa’da gerçekleşen toplumsal hareketler, toplumun dezavantajlı kesimlerin taleplerinin karşılık bulması noktasında politik toplumun kararlarını etkilemesi açısından önemli sayılabilecek gelişmelere neden olmuştu. Örneğin Fransa’da 1848 devriminden sonra, Belçika’da Cumhuriyetçiler ve Radikaller benzer bir devrimin ülkelerinde de gerçekleşmesi çağrısında bulundular. Fakat hükümet bu çağrıya karşı önlemler alma noktasında hemen harekete geçti. Bu arada liberallerin baskın olduğu Belçika hükümeti, devrimci hareketleri önleme adına bir takım yenilikler yaptı. Bunlar arasında oy kullanmak ve resmi görev almak için zengin olma şartı gözden geçirildi. Seçim sisteminde yapılan bu gibi değişiklikler sonucunda oy kullananların sayısı iki katına çıktı (Tilly,2008: 75). “Böylece Fransa’da olduğu

gibi Belçika’da da sokak politikası ve parlamento politikası birbirine bağlı hale geldi. Toplumsal hareketler bağlayıcı dokunun önemli bir kısmını oluşturdu (Tilly,2008: 77).” Bu gibi gelişmeleri dikkate aldığımızda, toplumsal hareketlerin demokratik kültürün oluşmasında direk ve dolaylı katkıları olduğunu söyleyebiliriz.

Fakat XX. yy’ın ilk yarısından itibaren gerçekleşen tarihsel dönüşümlerle bu tür iddiaların sosyal gerçeklikte bir karşılığının olmadığı fark edilmiştir. Özellikle yaşanan ekonomik buhran, Faşizmin yükselişinden, Almanya ve Sovyetler’deki toplama kamplarının çoğalmasından sonra, modern paradigmaya ve gelecekte kurmak istediği ütopyaya yönelik iyimserlik giderek kaybolmaya başlamıştır. Bu bağlamda modern paradigmanın temel parametrelerinden **ilerleme** ve **rasyonalite** gibi kavramlar bağlamındaki analizlere ciddi eleştiriler yöneltilerek, toplumun yapısı, işleyişi ve doğasına yönelik yeni yaklaşımlar devreye girmiştir (Tourane, 1999: 38) Örneğin Frankfurt Okulu’nun ortaya çıkışında, Batı Avrupa’daki işçi sınıfı hareketlerinin I. Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda ağır yenilgiye uğraması, Avrupa’daki sol hareketlerin Moskova’nın denetimine girmesi, Rus Devriminin **Stalinizme** dönüşmesi ve Faşizm ve Nazizmin yükselişi gibi gelişmeler etkili olmuştur (Cevizci, 2010: 682).

Frankfurt Okulu, Stalin’in önderliğinde Rusya’nın yöneldiği sosyalizm uygulamalarının Marksizm’in özünü yansıtmadığı gerekçesiyle eleştiriyor, Avrupa’da Marxizmi hümanist ve enternasyonalist boyutuyla yeniden canlandırılmak isteniyordu. Bu bağlamda ekonomiden önce siyasi düzeydeki değişimi ön plana çıkarıyordu. Dayanışma ve özgürlük gibi genel çıkarlar, tüm insanların paylaştığı evrensel çıkarlar olarak ortaya konurken, devrimci proje artık, hiyerarşinin yıkılması, insanın insanla yeniden kaynaşması yoluyla insanlığın yeniden harmonize edilmesi, ekolojik toplumun kazanımları ve yüz-yüze demokrasi temelinde tanımlanıyordu (Yıldırım, 2012: 42).

Avrupa’da yaşanan söz konusu tecrübeler modernitenin rasyonel temelli ilerlemeci toplum tasavvuruna yönelik inanca gölge düşürmüş, daha sonra örneğin 1960’lı yıllarda Avrupa’da ortaya çıkan toplumsal hareketleri çözümleme noktasında Marksist modellerin yetersizliği anlaşılmış, devrimci jargona bağlı kalarak toplumsal sorunlara çözüm üretmekten ziyade, **Foucault, Derrida** ve **Bourdieu** gibi Avrupalı filozoflar alternatif paradigmalar geliştirmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşımla pozitivist ve ilerlemeci tarih nosyonuna karşı, post-modern sosyolojik teoriyi şekillendiren adımlar atmışlardır (Işık, 2011: 19-20).

Bu bağlamda sistem karşıtı hareketler olarak tanımlanan ve XIX. yy sonlarında işçi hareketi şeklinde başlayan toplumsal hareketler ekonomik ilişkiler üzerine odaklanarak, sömürünün kaynağı olan kapitalist sistemi **devrimci** stratejiyle ele geçirmek, **eşitlik** söylemi üzerinden bir toplum inşa etme idealine sahip, **sınıf** temelli, **endüstri toplumunun** ürünü olan hareketlerdir. Yeni toplumsal hareketler ise, küreselleşme olgusunun yarattığı siyasal ve toplumsal alandaki değişimler sonucunda post-endüstriyel toplumlarda ortaya çıkan bir olgudur. Yeni toplumsal hareketler, **çoğulculuk, demokrasi, sivil toplum, katılım, kimlik** konuları üzerinden sosyo-politik sorunları ele almayı öncelemektedirler (Güllüpınar,2013: 202). Başta öğrenciler, kadınlar, eşcinseller, siyahlar, göçmenler olmak üzere, liberal demokratik sistemin vaat ettiği yurttaşlık haklarını tam olarak kullanamayan ve bunların genişlemesini isteyen kitleler, hareketin yeni gücü haline gelmiştir (Yıldırım, 2012: 43).

Başlangıçta sistem karşıtı hareketler dünya sistemini bir takım değişimlere zorlamıştı. Fakat söz konusu hareketler dünyanın muhtelif coğrafyalarında siyasal iktidarı elde edince, ilginç bir şekilde özgürlükçü söylemlerinde uzaklaşıp, adeta eleştirdikleri dünya sisteminin bir parçası haline gelerek dönüşüme uğradılar. Örneğin, sistem karşıtı hareketler, artık Vietnam’daki ve Cezayir’deki ulusal kurtuluş hareketlerine karşı savaş açıyor veya savaş

açanları destekliyordu. Bu çerçevede 1968'deki halk ayaklanmaları yalnızca kapitalist dünya ekonomisine değil, aynı zamanda iktidarda olan eski sistem karıştı hareketlere de yöneltilmişti (Kalouche & Mielants, 2008: 213-214),

Daniel Bell de, *İdeolojilerin Sonu* adlı çalışmasında, liberalizm ve sosyalizm gibi özellikle 19. Ve 20. yy'ın siyasi ve ekonomik alanda gündemi belirleyen ideolojilerin günümüzde kitleleri harekete geçirme kapasitelerini kaybettiklerine işaret ederek, söz konusu ideolojilerin yol açtığı sistemik çatışmaların yerini daha pragmatik yaklaşımların aldığını iddia etmektedir (Cevizci, 2013: 832). Dolayısıyla yeni toplumsal hareketlerin öncelediği kimlik sorununun neden öne plana çıkartıldığı bu bağlamda daha kolay anlaşılabilir

Toplumsal Hareket Kavramının İçeriği

Modern teorik perspektifle inşa edilen sosyal bilimlerin toplumsal dönüşümleri yorumlama kapasiteleri, yeni toplumsal hareketleri anlamama noktasında zorlanmaktadır. Barış hareketleri, öğrenci hareketleri, anti-nükleer enerji hareketleri, azınlık milliyetçiliği, kadın hakları, hayvan hakları, alternatif tıp, fundamentalist dini hareketle, New Age ve ekoloji hareketleri sosyologların zihnini meşgul eden yeni sosyal hareketlerden bazılarıdır. Burada sosyologlar için temel sorun, bu yeni hareketlerin açık bir şekilde anlamlandırılabilmesidir (Johnston ve Diğerleri, 1999: 131).

Bu durumda toplumsal hareketlerin nasıl tanımlanacağına ilişkin belli bir tanım üzerinde ittifak kurmak oldukça zor gözükmemektedir. Farklı bakış açıları açısından toplumsal hareketlere yönelik değerlendirmeler söz konusu olmuştur. Örneğin kitle hareketlerinin psikolojik temelde değerlendirmeye alan **Gustave Le Bon**, burada konunun **irrasyonel** yönüne dikkat çekmiş ve kitlesel hareketlerin **yıkıcı** bir temelde geliştiğini iddia etmiştir. Kitle içinde rol alan bireylerin kolektif bir ruhla hareket ederek, içgüdüleriyle hareket eden bir yaratığa dönüşebileceğini söyler. Le Bon, kitlesel hareketlerin negatifliğine dönük analizlerini özünü şu ifadesinde somutlaştırmaktadır: *Kitle içinde bir bilim adamıyla bir ahmak eşit hale gelir*. Benzer bakış açısıyla kitle hareketlerine ilişkin diğer bir yaklaşım **Kitle Toplumu Kuramı**dır. II. Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen bu kurama göre toplumsal hareketler, modernleşme sürecinin mağdur etmiş olduğu kitlelere özgü tepkileri ifade etmekte olup, modernleşmenin nimetlerinden faydalanmaya başladıklarında da nihayete erecektir. Bu kuramın en önemli temsilcisi **Smelser** olup, bu yaklaşım kalkınmacı felsefeyi yansıtmaktadır (Çetinkaya, 2008: 19-21).

Kitle hareketlerinin irrasyonel, psikolojik indirgemecilikle ele alınıp *kalabalık* olarak küçümsenen yaklaşımın tersine, **Mancur Olson**, kitle hareketlerinin *rasyonel* boyutuna işaret eden yaklaşımını ortaya koyar. Olson, liberal iktisadın varsayımlarından hareketle toplumsal hareketleri incelemekte ve *insanların kişisel çıkarların maksimize etmek için harekete geçtiklerini* iddia etmektedir. Olson, eylemcilerin eylem sonucunda elde edecekleri fayda, katlandıkları maliyetten fazla ise, eyleme katılabileceklerini söyler (Çetinkaya, 2008: 21-2).

Toplumsal hareketlere ilişkin değerlendirmeler, toplumsal gelişme ve değişimlere bağlı olarak zaman içinde farklılaşmıştır. Dolayısıyla Le Bonn ve Marx'tan beri toplumsal hareketlerde de büyük değişiklikler olmuştur. Özellikle 1960'lardan itibaren toplumsal hareketlerde nicel ve nitel açıdan çeşitlilikler ortaya çıkmıştır. Öğrenci hareketlerinin yanı sıra, feminizm, çevrecilik, insan hakları hareketi, dinsel hareketler, kültürel, etnik, cinsel tercih hareketleri gibi, toplumsal hareketler oldukça farklı bir görünüm kazanmıştır (Yaylacı, 2012: 62).

Toplumsal hareketlerin sosyal bilimlerde bir analiz nesnesi olarak değerlendirmeye alınması XX. yy'ın ortalarında toplumsal tarih üzerindeki çalışmalara koşut olarak gündeme geldiği söylenebilir. Fransız **Annales Okulu**, toplumsal tarih çalışmalarıyla sürece önemli katkılar

sağlamıştır. 60'lardan sonra ise toplumsal hareketlere yönelik akademik çalışmalarla iki yaklaşım orta çıkmıştır. Birincisi Amerika'da ortaya çıkan **Kaynak Mobilizasyonu Teorisi** diğeri ise, Avrupa'da ortaya çıkan **Yeni Toplumsal Hareketler** yaklaşımıdır (Çetinkaya, 2008: 23).

Toplumsal hareketlerin kazanmış olduğu yeni içeriği anlamak, çözümlemek için ortaya çıkan bu iki yaklaşım, şu soruları cevaplandırmak istemiştir: insanlar niçin hala geleneğin içinde hareket etmektedirler? Sosyal hareketler niçin devlet gücünü ele geçirme noktasında isteksizdirler? İnsanlar niçin maddi kazanç sağlamayan hedeflerin peşinden koşmaktadırlar? Klasik toplumsal hareketlerin özellikle sistem karşıtı bir rol üstlendiklerini, sorunları gidermenin en kestirme yolunun devlet gücünü ele geçirmekle mümkün olabileceğini dikkate aldığımızda, yeni gelişmeleri analiz etme noktasında yetersiz kalmıştır. Bu klasik anlayış, 60'lı ve 70'li yıllarda Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan barış hareketleri, çevrecilik hareketleri, anti-nükleer, kadın, lezbiyen ve gay hareketleri çerçevesinde sorgulanmaya başlamıştır (Çayır, 1999:14-15).

Amerikalı teorisyenlerin geliştirdiği **kaynakların mobilizasyonu** yaklaşımı ile Avrupalı teorisyenlerin geliştirdiği ve kapitalizm ile Marksizm'in eşzamanlı eleştirisini içeren **yeni toplumsal hareketler** yaklaşımları, esasen 1968'te düğümlenen hareketliliğin farklı yorumlarıdır (Yıldırım, 2012: 51).

Kaynak mobilizasyonu teorisi, sosyal grupların neden sosyal hareket oluşturdıkları ile değil, sosyal hareketlerin nasıl oluştuğu, geliştiği, başarılı olduğu ve gerilediğiyle ilgilenir. Yani sosyal hareketin stratejisiyle ilgilenir. Sosyal hareketin taleplerinin neler olduğu, kendini neye göre tanımlar, hedefine ulaşmak için hangi taktikleri benimser gibi sorularla ilgilenir (Lelandais, 2009: 63). "Bu teori, grupların neden toplumsal hareket oluşturdıkları ile değil, toplumsal hareketin nasıl oluştuğu, geliştiği, başarılı olduğu ve gerilediğiyle ilgilenmektedir" (Işık, 2011: 15).

Yeni toplumsal hareketlerin temsil ettiği toplumsal taban dikkate alındığında, sınıfsal yapıyı aşan bir karaktere sahip oldukları görülebilir. Katılımcıların arka planları gençlik, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ya da meslekler gibi yapısalçı açıklamalara tekabül etmeyen farklı toplumsal statülere dayanmaktadır. Dolayısıyla, yeni toplumsal hareketler, sahip oldukları değerler ve fikirler bakımından bir çoğulcu bir görünüme sergilemektedirler. Söz konusu hareketlerin Batı toplumları için günlük hayatın *demokratikleşmesi* ve politik topluma karşı *sivil toplum* alanının genişletmesi bakımından önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir (Johnston ve Diğerleri, 1999: 135-136).

Yeni Toplumsal Hareketler: Kimlik Talepleri

Toplumsal hareketler; örgütlenme biçimleri, öncelmiş oldukları konular ve bu çerçevede taşıdıkları temel karakteristik özellikler bağlamında ele alındığında, yaşadıkları dönemin özellikleriyle paralellik taşıdıkları söylenebilir. Endüstriyel ve post-endüstriyel (modern/post-modern) olarak tanımlanan toplumlar, kendine özgü yapısal farklılıklara sahiptirler. Sosyologlar arasında her ne kadar bu tür kavramsallaştırmalar tartışmalı olsa da, her iki toplum yapısının bir takım farklılıklara sahip olduğu, dolayısıyla üretim, tüketim, yönetim ve örgütlenme vs. gibi konulardaki farklılıkların altı çizilmektedir.

Yeni toplumsal hareketleri, küreselleşme sürecinde oluşan yapısal değişimlere bağlayarak açıklamaya çalışan bazı teorik yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin Hard ve Negri, küreselleşme süreciyle meydana gelen yapısal değişimler sonucunda, **işçi sınıfının tarihsel misyonunu yitirmesiyle, kimlik temelli** grupların yeni toplumsal hareketlerin aktörü olarak ön plana geçtiğine işaret etmektedirler. Yine bu bağlamda, konuyu **post-modern** veya **post-**

endüstriyel toplum analizlerine bağlayan açıklamalar temelinde ele alan yaklaşımlar da yapılmıştır. Bu iddialara göre, dile getirilen bu yapısal değişiklikler, **sivil** ve **siyasal alanın** yeniden tanımlanmasını ve **sivil toplum** kavramının öne çıkartan değerlendirmeleri gerekli kılmaktadır (Güllüpnar, 2013: 182).

Yeni toplumsal hareket kuramcıları, bu iddiaları göz önünde bulundurarak klasik Marxizmin sistem karşıtı hareketler temelinde ele aldığı, yani salt ekonomik çelişkileri önceleyen ve durumun düzeltilmesi için devrimci bir yolla siyasal yapının temelden değişmesini öneren çözümleme biçiminin yeni durumu açıklamak konusunda yetersiz kaldığını belirtmekte, **kimlik** temelli yeni toplumsal hareketlerin, **farklılık** ve **ötekilik** vurguyla şekillenen bir karaktere sahip olduğuna işaret etmektedirler (Güllüpnar, 2013: 182).

Touraine, eski toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketlerde ön plana çıkan önceliklerin farklılaştığına dikkat çekerek, söz konusu hareketlerdeki stratejik değişimleri karşılaştırmıştır. Bu durumda eski toplumsal hareketler toplumdaki en yoksul kesimlerden ziyade ücretlilerden oluşan orta sınıfın çalıştığı sektörleri savunmayı tercih ederken; yeni toplumsal hareketler, hem toplumsal hem de kültürel nitelikli sorunlara duyarlı olan yeni bir kuşağı temsil etmektedirler. Bu yeni kuşak için önemli olan, üretim araçlarının yönetimi sorunu için mücadele etmek yerine eğitim, toplumsal ve kültürel konular hakkında kamusal alanda bir bilinç oluşturmaktır (Touraine,2007: 274).

Yeni toplumsal hareketlerin kültürel olana vurgusu, Touraine'e **Gandi**'yi çağırıştırılmaktadır. Ona göre, Gandi hareketiyle yeni toplumsal hareketler arasında stratejik bir benzerlik söz konusudur. Gandi'nin şiddet karşıtı söylemi aynı zamanda toplumun manevi ve kültürel değerlerine göndermede bulunan bir muhtevaya sahipti. Bu kültürel temelli karşı çıkışın nedeni, kolektif eylemin güçsüz olması değil, bedenler ve ruhlar üzerindeki tahakkümün çalışma koşullarından daha fazla olması ve modern dünyaya ait olarak sunulan hayatın ağır hastalıklarına özellikle dikkat çekmekti (Touraine,2007: 274-75).

“Gandi, Marxist teorisyenlerin tersine, determinist tarih anlayışını reddetmiştir. Ona göre insan, özgür bir iradeye sahiptir ve hiçbir şey istemediği bir şeyi yapmaya yazgılı kılamaz. Gandi, insanlığı bütünsel bir devrime çağırmıştır. Ancak bir toplum, üyelerinden daha iyi olamayacağından, işe bireyden başlamak gerektiğini vurgulamıştır. Diğer yandan, politika ve dinde çoğulcu bir yaklaşım sergilemiştir. Hristiyanlar için olduğu kadar, Hindular ve Müslümanlar içinde kabul edilebilir bir inanca ulaşmaya çabalamıştır... Kendileriyle savaşım verdikleriyle diyalog aramış ve bunu kesmemeye çalışmıştır” (Dağtaş, 2008: 36). Gandi'nin burada anlatılan hareket stratejisi daha sonra, toplumsal hareketlerin karakteristik özellikleri açısından tasnif edilirken kullanılmış alan *sivil itaatsizlik*, *pasif direniş* gibi kavramların oluşmasına ilham olmuştur.

Yeni başkaldırıları; toplumsal hareketin meşruiyetini geleceğe ait yeni bir toplum oluşturmak düşüncesinden almamakta, daha çok, yaşamı değiştirmek, insan hakları, açlık tehdidi altında yaşayan insanların insanca yaşama hakkı, ifade özgürlüğü, yaşam tarzını özgürce seçme gibi temel konuların manipülasyonu ile şekillenmektedirler. Bu bağlamda, dünya sisteminin vermiş oldukları kararların bir parçası haline gelmiş olan sendikaların toplumsal-siyasal stratejilerini desteklemektense, kimlik ve saygınlık gibi konular daha heyecan verici olarak görülmektedir (Touraine,2007: 275). Yeni toplumsal hareketler, kitlesel büyük halk partilerinin totaliter rejimlere dönüştüğü XX. yüzyılın siyasal uygulamalarından edinmiş oldukları tecrübeye dayanarak, **büyük siyasal makineler**e dönüşen politik toplumdan çok, **kamuoyunun** giderek gelişen önemini ön plana çıkartmayı tercih etmektedirler. Böylece tarihin anlamından ve iktidarı ele geçirmekten çok, özyönetimin ve iç demokrasinin önemine vurgu yapmaktadırlar (Touraine,2007: 276).

Eski ve yeni toplumsal hareketlerin aktörler, temalar, değerler ve hareket biçimleri açısından paradigma farklarını karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda görebiliriz.

	Eski paradigma	Yeni paradigma
Aktörler	Grup olarak hareket eden, gelir dağılımı çatışmasına müdahil sosyo-ekonomik gruplar	Grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklar lehine hareket eden sosyo-ekonomik gruplar
Temalar	Ekonomik büyüme ve dağılım; askeri ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol	Barışın, çevrenin ve insan haklarının korunması
Değerler	Özgürlük, tüketim güvenliği ve maddi ilerleme	Merkezi kontrolün karşısında kişisel özerklik ve kimlik
Hareket biçimleri	a) İçsel: resmi örgütlenmeler, büyük ölçekli temsil birlikleri b) dışsal: çoğulcu ya da korporatist çıkar aracılığı, siyasal parti rekabeti ve çoğunluk oyu	a) içsel: enformalite, düşük düzeyde düşey ve yatay farklılaşma b) dışsal: negatif terimlerle formüle edilmiş taleplere dayanan protesto politikaları

Kaynak: Kenan Çayır, Yeni Toplumsal Hareketler, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 67.

Eski ve yeni toplumsal hareketler arasındaki farkları ortaya koymaya çalışan **Offe, temalar, değerler, etkinlik biçimleri ve aktörler** şeklinde dört temel farkı tespit etmiştir.

Yeni toplumsal hareketlerde rol alan **aktörler**, kendilerini sağ-sol, liberal-muhafazakâr gibi siyasal ya da işçi sınıfı, orta sınıf, zengin-yoksul, kırsal-kentsel nüfus gibi sosyo-ekonomik kodlara müracaat ederek tanımlamak yerine, katıldıkları hareketlere göre, toplumsal cinsiyet, yaş, mekân vb. değişkenlerle kodlamayı tercih ederler. **Temalar** açısından bakıldığında; yeni toplumsal hareketler kimliğin kurgulanması sürecidir. Bu bağlamda toplumda dışlanmış kimliklerin kamusal alanda kabul görmesi için çaba göstermektedirler. Bu bağlamda cinsiyet, kadına yönelik şiddet, öğrenci hakları, çevre duyarlılığı gibi gündelik hayatın bireysel boyutları ön plana tutulmaya çalışılmaktadır. Post-endüstriyel süreçte ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, eski hareketlerden daha farklı **değerlere** sahiptirler. Sınıf olgusundan ziyade, ırksal eşitlik, feminizm, barış, çevre ve yerel konular gibi siyasi ve kültürel konular etrafında gelişmektedir. Beden, sağlık, cinsel kimlik, şehir, kültürel ve etnik konuları içeren yeni toplumsal hareketler değerler bakımından ortak bir kökene sahiptirler. Yeni toplumsal hareketler içinde öne çıkan değerlerin bazıları; adem-i merkezîyetçilik, kendi kendini yönetme gibi örgütsel açılımlar, özerklik, kimlik, etki altına girmeye, kontrole, bağımlılığa, bürokratikleşmeye, düzenlemeye karşı muhalefet etme gibi değerlerdir. **Hareket biçimleri** bakımından ise, eski hareketler gibi ütöplast, toplumu yeniden inşa etmek yerine daha çok savunmacı bir tarza sahiptirler (Yaylacı, 2012: 69-70).

Buechler, yeni toplumsal hareketlere ilişkin kuramları **kültürel** ve **siyasal** olarak ikiye ayırmaktadır. **Kültürel yaklaşım**, sistem karşıtı toplumsal hareketlerle yeni toplumsal hareketler arasında önemli farklar olduğuna dikkat çekerek postmarxist bir belirleme yapar. **Postmarxist yaklaşım**, eski ile yeni durum arasında yapısal değişimleri yorumlama noktasında bir **kopuşun** olduğunu iddia etmektedir. Postmarxist yaklaşımın önde gelen teorisyenlerini, **Laclau, Mouffi, Tourane, Meluccu** ve **Castells** temsil etmektedir (Güllüpcinar, 2013: 183). **Siyasal yaklaşım** ise, toplumsal hareketlerin eski ve yeni versiyonları arasında bir kopuştan ziyade bir **sürekliliğin** olduğuna işaret eder.

Kültürel ve Siyasal yaklaşımların toplumsal yapıdaki değişikliklerin toplumsal hareketler açısından nasıl yorumlandığını karşılaştırmalı bir biçimde bir tabloda şu şekilde gösterilmiştir.

Kopuş Teorileri (Kültürel Versiyon)	Süreklilik Teorileri (Siyasal Versiyon)
Yeni toplumsal hareketler sosyalist ideolojinin, modernleşme sürecinin ve refah devletinin eleştirisini yaparak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle eski toplumsal hareketlerden keskin bir ayrıma işaret eder.	Yeni toplumsal hareketlerin talepleri kapitalizmin sınıf yapısından kaynaklanan sorunları karşı bir tepkidir ve ekonomik yapıdan özerk değildir. Yeni toplumsal hareketlerin talepleri, bu nedenle, eski toplumsal hareketlerden miras alınmış görünmektedir.
Yeni toplumsal hareketler orta sınıf temelli hareketleridir.	Yeni toplumsal hareketler eski ve yeni orta sınıflardan, işsizlerden, öğrencilerden ve emeklilerden oluşur. Dolayısıyla su hareketler sınıflar arasındaki bir ittifaka dayanır.
Kimlik yönelimli talepler içerirler. Bu nedenle de üretim ilişkileri gibi kavramlarla açıklanamazlar.	Bu hareketlerin talepleri üretim ilişkilerinden ayrılmaz. Bu talepler emek-sermaye çelişkilerinin karmaşık biçimleridir.
Yeni toplumsal hareketle, merkezsiz ve hiyerarşik olmayan örgütlenme biçimlerini ortaya koyarlar.	Yeni toplumsal hareketler örgüt içinde yatay ve dikey olarak daha az bir farklılaşma üretir.

Kaynak: Fuat Güllüpnar, Yeni toplumsal Hareketler ve Sınıfsal Eleştirileri, Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik içinde, AÜY, Ankara, 2013, s, 183.

Yeni toplumsal hareketler üzerine tabloda gösterilen tasnifte yer alan **kopuş teorilerine** göre, 1950'lerden itibaren toplumsal yapıda meydana gelen dönüşümlerin bir kopuşu temsil etmektedir. Kopuş teorilerinde, çağdaş toplumsal yapı genellikle, *çeşitlik, farklılık parçalanmışlık* vurgularını içeren **post-fordist, post-modern, post-endüstriyel** gibi kavramlar üzerinden tanımlanmaktadır. Süreklilik teorileri ise, söz konusu dönüşümleri kapitalizmin kendi dinamiklerinin bir sonucu olarak kapitalizmin yeni bir evresinin yaşandığını iddia etmektedirler (Savran, 2006:107). Eski ve Yeni toplumsal hareketlere yönelik değerlendirmeleri dikkate aldığımızda, eski ve yeni toplumsal hareketler arasında önemli farklar olduğu yönünde açıklamalar olduğu gibi; esasında yeni toplumsal hareketlere hasredilen özelliklerin çoğunun eski toplumsal hareketlerin doğasında mevcut olduğu yönünde de açıklamalar söz konusudur. Örneğin, Çetinkaya'ya göre, sistem karşıtı yani eski toplumsal hareketlere yakından bakılacak olursa, ister gündeme getirdikleri konular ve taktikleri isterse kullandıkları araç ve örgütsel yapıları dikkate alınsın, bu hareketlerin yeni toplumsal hareketlerle ciddi bir benzerliklerinin olduğu görülecektir (Çetinkaya, 2008: 36). Yeni hareketler olarak beliren hareketlerden kadın hareketi, çevreci hareket, barış hareketi vb.'nin XIX. yy ortalarına kadar giden köklü geçmişlere sahiptirler. XIX. yy'daki işçi hareketleri sonucunda çalışanların ücret sorunları, çalışma saatlerinin kısaltılması, göçmenlerin sorunları, oy hakkı, fikir ve ifade özgürlüğü. Savaş karşıtlığı gibi bir çok sorunla ilgilenmenin yanı sıra, tarım işçilerinden zanaatkarlara, küçük mal sahiplerinden hizmet sektöründe çalışanlara, birçok toplumsal kesimi yanında toplamayı başarmıştır (Çetinkaya, 2008: 36-37).

Yeni toplumsal hareketlerin içerdiği talepler, ilkeler ve bakış açısını bir model olarak gören **Postmarxizme** yönelik bir takım eleştiriler yapılmaktadır. En önemli eleştiri toplumsal hareketlerin **yeniliği** konusudur. **Offe, Melucci, Touraine** gibi düşünürler yeni toplumsal hareketlerin eskilerinden farklı olan yönlerinin olduğunu savunurken; Marta **Fuentes**, Andre

Gunder **Frank** gibi düşünürler ise bazı yeni özelliklere sahip olmakla birlikte niteliksel olarak yeni bir boyut taşımadıklarını iddia etmektedirler. Örneğin, işçi sınıfı ve sendikal hareketler XIX. yy'da başlarken, köylü hareketleri, etnik/milliyetçi hareketler, dinsel hareketler ve hatta kadın hareketleri dünyanın muhtelif bölgelerinde yüzyıllardan beri bilinen hareketlerdir. Yalnızca ekolojik hareketlerin yeni olduğu söylenebilir, bunun nedeni de ekolojik sorunların yeni olmasından kaynaklanmaktadır (Güllüpinar, 2013: 195).

Sosyalist blok'un 1989'da çözülme sürecine girmesiyle Marxist gelenekten gelen, **Laclou** ve **Mouffe**, **Touraine**, **Melucci**, **Castells** gibi yeni-sol teorisyenler, devlet, demokrasi ve toplumsal değişime yönelik değerlendirmelerinde; *işçi sınıfı*, *tarihsel materyalizm*, *sınıf mücadeleleri* gibi kavramları bir analiz aracı olarak kullanmak yerine, *kimlik* ve *fark siyaseti*, *hegemonya*, *radikal demokrasi* gibi kavramları ön plana çıkartarak **Postmarxizmin** teorik çerçevesini şekillendirdiler. Postmarxizm, Laclou ve Mouffe'nin öncülüğünde Marxizmi *liberal demokrasi* ile uzlaştırma girişimidir. Laclou ve Mouffe, Marxizmin klasik iddialarını ve uygulamalarını eleştirerek, otoriter olmayan ve demokratik bir temelde yeniden yorumladılar. Bu bağlamda **sınıf** kavramının merkezi konumunu, **ekonomik determinizm** tezini ve **devrim** anlayışını eleştirilerek; sınıf kavramı yerine, **vatandaş**, **azınlık kimlikleri**, **özne konumları**, **farklı kimlikler**, **sivil toplum** kavramlarını getirmişlerdir (Güllüpinar, 2013: 187).

Laclou ve Mouffe'nin yeni toplumsal hareketler bağlamında temellendirmeye çalıştığı yeni-sol yaklaşıma yönelik bazı eleştiriler yapılmıştır. Öncelikle yeni toplumsal hareketlerin *yeni* olarak nitelendirilebilecek bir boyut yoktur. Yeni hareketlerin tanımladığı sorun ve taleplerin kökleri daha önceki işçi hareketlerinde de bulunmaktadır. Postmarxizmin radikal demokrasi anlayışında kitleleri yönetime katma anlamında bir açılım sağlamadığı ve dolayısıyla liberal demokrasinin ötesinde söylediği yeni bir şeyin olmadığı yönünde diğer bir eleştiri yapılmıştır. Yine radikal demokrasi, devletin eşitsizliklerin kurulması ve sürdürülmesindeki rolünü göz ardı ederek siyaseti bir kimlik kurma mücadelesine indirgemektedir. Diğer bir eleştiri, çoğulcu kimliklere odaklanarak, kapitalizm sorunundan kaçmak yönünde yapılmış ve her türlü maddi pratiği, üretim ilişkilerini, sınıf mücadelelerini tartışma dışı bırakarak, tarihin ve yaşamın söylemsel olarak kurulduğu yönündeki Postmarxist iddiaların bir kurgudan başka bir şey olmadığı söylenmiştir (Güllüpinar, 2013: 187).

Yeni toplumsal hareketler, kimlik ve kültürel değerleri öne çıkartarak, politik yapının kendilerini denetleme çabalarına karşı bir tutum sergilemeye çalıştıkları görülmektedir. Offe, politik sistemin söz konusu uygulamalarını modernizmin bir iç çelişkisi olarak yorumlamakta ve yeni toplumsal hareketleri bu sürece bir yönelik ters yönden oluşturulan bir direnç şeklinde yorumlamaktadır. Yani *merkeziliğin* ve *tekçiliğin* karşısında *farklılık* ve *çoğulculuk* savunusuna dayanan direnme biçimleri. Yeni toplumsal hareketlerin aktörleri, kimliklerini *sınıfsal* bir temele dayandırmaktan ziyade, bireysel ve kültürel kimlikler üzerinden hareket etmekte ve yüksek eğitilmiş, görece güvenli bir ekonomik düzeye sahip, esnek iş saatleri olan *yeni bir orta sınıfa* ait ev kadınları, öğrenciler, işsizler ve emeklilerden oluşan bir ittifakı temsil etmektedirler (Savran, 2006: 123). Offe'ye göre, bu hareketler modernizmin olumsuz etkilerine karşı haklı bir takım talepleri ortaya koyma açısından önemli bir işlev oluşturmalarına karşı, nihai anlamda salt bir *protesto kültürüne* dönmektedirler. Böyle olunca da bir paradoksla karşı karşıyadırlar. Şöyle ki, bu tür hareketler şikâyetçi oldukları egemen politik sistemin değişmesine bir katkı sağlamaktan ziyade, sadece sistemin periyodik olarak rahatsız edilmesinden öteye geçemeyeceklerdir. Böyle bir sorunun aşılması noktasında Wallerstein, sistem-karşıtı bir ittifaklar dizisi kurulmasını önermektedir (Savran, 2006: 125).

Offe ve Wallerstein, yeni sosyal hareketleri kimlik ve farklılık söylemleri üzerinden eyleme geçmelerinin sistemik dönüşümlere yol açamayacağı için eleştirmekte, politik sistemi

dönüştürebilecek stratejiler geliştirmeleri gerektiği yönünde bir takım önerilerde bulunmaktadır. Fakat ister kapitalist ister sosyalist politik uygulamalardan elde edilen tecrübe ışığında konuyu değerlendirdiğimizde, yeni toplumsal hareketler içinde yer alan aktörlerin 'sistem'e yönelik negatif bir düşünceye sahip olduklarının makul bir tarafının olduğunu görebiliriz. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, sistem karşıtı hareketler içinde yer alan aktörler, sistemik dönüşümlere rağmen, idealize etmiş oldukları politik değerlerin reel hayatta bir karşılığını bulamamanın hayal kırıklığını yaşamışlardır. Dolayısıyla buradan edinilen tecrübe, Marcuse'un kavramsallaştırmasıyla, modern politik sistemler nihayetinde *tek boyutlu insan* oluşturmuşlardır. Böylece yeni toplumsal hareketler, sistemik dönüşümler için mücadelelerin sonunda beklenmeyen, hedeflenmeyen sonuçlarla karşılaşma potansiyeline karşı, sistem içi muhalefeti yani *sivil toplum* imkânlarını harekete geçirme, bu yönde muhalif duruşu canlı tutma konusunda bir sonuca varmışlardır.

Her ne kadar kimlik konusunun modern zamanların olgusu olduğu yönünde bir itiraz dillendirilse de, yeni kimlik politikalarını niteleyen husus, *farklılık* ve *ötekilik* üzerine yaptıkları vurgudur. Modern zamanlarda toplumsal hareketlerin itici gücü *eşitlik* idealiydi. Yeni toplumsal hareketlerin öne çıkartmış olduğu husus ise, *otantisitelerini* öne çıkartma, *kendini tanımlama* ve *tanınma* şeklinde tezahür etmektedir (Çayır, 1999: 27-28). Örneğin, feminist hareketler, modern dönemde *eşitlik* düşüncesi üzerinden hareket ederek, kadının geleneksel bağlarından uzaklaştığı ölçüde özgürlüğünü kazanacağını düşünüyorlardı. Böylece *birinci dalga feminizm* için amaç, erkek standartlarına göre tanımlanmış kamusal alanda erkeklerle eşit hale gelmekti. Bunun için verilen mücadelelerde özel alana ilişkin tanımlanmış kadına ait rolleri değersizleştirmektedirler. Fakat, 1970'lerden itibaren kadınlar kürtaj, doğum kontrolü, kadınlara karşı şiddet gibi *feminizmin ikinci dalgasını* temsil eden konularını gündeme taşıyarak cinsiyet kimliklerini artık erkeklere endekslemeden kendi otantisiteleri açısından ele almaya başladılar. *Kişisel olan aynı zamanda politik olandır* sloganıyla yeni kimlik tanım ve savunuları üzerinden özel ve kamusal alanda rol almamanın mücadelesini vermeye çalışmaktadırlar (Çayır, 1999: 29). Dolayısıyla kamusal alanda çoğul kimlikler yer almakta ve kimliğe ilişkin talepler de aynı ölçüde çeşitlenmektedir. Örneğin, yukarıda verilen feminizm örneğinden devam edersek, burada kadınların hepsini temsil edecek ortak taleplerden ziyade feminist hareket içinde farklı taleplerin dillendirildiğini görüyoruz. Şöyle ki, kürtajın popülerleştirilme çabalarına karşın, bazı kadınlar bu durumu annelik rolüne yönelik bir tehdit olarak algılayarak bu tür hareketlere karşı çıkmışlardır (Johnston ve Diğerleri, 1999: 153).

Tüm bu açıklamaları göz önünde bulundurarak yeni toplumsal hareketlerin karakteristik özelliklerini şöyle sıralayabilmemiz mümkündür:

1. Yeni toplumsal hareketlere katılan aktörler homojen bir yapının, sınıfın üyeleri olmayıp, farklı toplumsal aidiyetlere sahiptirler.
2. Toplumsal hareketlerde yer alan bireyler, sahip oldukları değer yargıları ve fikirler bakımından bir çoğulculuk göstermektedirler.
3. Bireyleri mobilize ve motive eden saikler, *ekonomik* konulardan ziyade *kimlik* ve kültürel konulara ilişkin talep ve beklentilerdir.
4. Yeni toplumsal hareketler içinde yer alan bireyler, kendilerini grup ve sınıf aracılığıyla ifade etmekten çok bireysel olarak ifade etmektedirler.
5. Yeni toplumsal hareketler, bireyin toplumsal yapı içindeki kişisel yönlerini yansıtmaktadır.
6. Yeni toplumsal hareketler eylem stratejisi olarak şiddeti değil sivil itaatsizliği tercih eden bir karaktere sahiptirler.

7. Sistem karşıtı hareketlerin aksine yeni toplumsal hareketler adem-i merkeziyetçi bir eğilimi yansıtmaktadırlar (Johnston ve Diğerleri, 1999: 135-137).

Kısaca, yeni toplumsal hareketlerin kimlik vurgusunu öne çıkartmalarının arka planında yatan tayin edici faktör, modern örgütler veya modern siyasal yapıların bireylere empoze ettikleri toplumsal pozisyona karşı, farklılıkların meşruiyetini yansıtan savunmacı yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar, modern politik sistemin yapısal krizlerine işaret etmesi açısından dikkate alınmayı hak etmektedirler (Cohen, 1999: 109)

Sonuç

Modernizmin ihmal etmiş olduğu hakları elde etmek isteyen kitleler, kimlik üzerinden bir mücadeleye yönelmektedirler. Modernizmin veya modern politik aklın, kimliklere yönelik dışlayıcı tutumu zayıflayarak yeni toplumsal hareketlerde merkezi bir talep olarak belirlemekte ve farklılığın temel bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Verili ya da kazanılmış olduğu düşünülen kimlikler, var oluşun temeli olarak görülmekte ve politik iktidarın ele geçirilmesinden daha önemli bir hale gelmektedir. Kimlik bu anlamıyla mensupları arasında bir asabiyet bağı oluşturarak onlara bir direnme gücü vermektedir. Modern dönemde politik yapıların oluşturduğu dışlama, sindirme ve entegre etme çabalarına karşı kitleler tepkilerini kimlik savunularıyla göstermeye başlamışlardır.

Toplumsal hareketler, ortaya çıktığı kendi konjonktürünün bir ürünü olduğu söylenebilir. Bu bağlamda eski toplumsal hareketlerin dile getirdiği sorunlarla yeni toplumsal hareketlerin dile getirdiği sorunlar arasında niteliksel bir farkın olduğu görülmektedir. Her ne kadar eski-sol teorisyenlerin yeni toplumsal hareketlerin *yeni* olarak bir şey getirmedikleri söylene de, modern ulus devlet tecrübesi (sosyalist ve kapitalist versiyonlarıyla) bireysel hak ve özgürlükler konusunda bünyelerinde ciddi sorunlar taşımaktadırlar. Eski toplumsal hareketlerin, kapitalizmin bu konulardaki çelişkilerini aşma konusundaki vaadi, gerçekleşmesi bir tarafa, katı bir totaliter ve otoriter yapıya dönüşmüştür. Bu açıdan bakıldığında, birey üzerinde kurmuş olduğu hegemonya açısından ulus-devlet tecrübesi soft (kapitalizm) ve katı (sosyalizm) uygulamalara sahip olmuştur. Dolayısıyla devlet mekanizması, meşruiyetini yönetmeye çalıştığı toplumdan almadığında, Althusser'in ifadesi ile kurumlar nasıl devletin ideolojik aygıtlarına dönüşmektedir.

Yeni sol paradigma, yeni toplumsal hareketler bağlamında getirdiği özgürlükçü söylemin arka planında esasında bu tecrübenin yattığı söylenebilir. Yeni solun radikal demokrasi söylemine getirilen eleştirileri bu perspektiften değerlendirdiğimizde, yeni toplumsal hareketlerin almış olduğu biçim ve sahip olduğu iddiaların şekillenmesinde, devlet aygıtının tabiatında mündemiç olan hegemonyayı deşifre etme arzusu etkili olmaktadır.

Modernite'nin tektipleştirici doğası, modern dünyada birçok coğrafyada ulus-devletlerin eliyle gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla yeni toplumsal hareketlerin özellikle kimlik üzerinden kendini konumlandırması bu açıdan bakıldığında anlamlıdır. Yeni toplumsal hareketler bağlamında gündeme getirilen tartışmalar, bir yönüyle devlet ve ideoloji veya ideolojik tartışmalardan ziyade önceliği insana verme noktasında katkı sağlayabileceğini düşünebiliriz. Tek bir paradigmaya bağlı kalarak tüm dünyayı dönüştürme çabası modern bir yanılgıdır. Dolayısıyla bu yanılgılar konusunda 20. yüzyıl boyunca farklı siyasal sistemlerin uygulamalarından edinilen siyasal tecrübeler, modern siyasal aklın yeni tahakkümler ortaya koyduğunu göstermiştir. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerde gündeme getirilen kimlik vurgusu ve önceliği, modern siyasal uygulamaların göz ardı ettiği farklılıkların önemini ortaya koyma ve söz konusu talepleri siyasal topluma ekleme çabası olarak yorumlanabilir.

Kaynaklar

- Arrighi** ve diğerleri, **Sistem Karşıtı Hareketler**: C. Kanat ve Diğerleri, Metis Yay., İstanbul, 2007.
- Cohen**, Jean, *Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler*, Yeni Sosyal Hareketler, içinde, Ed: Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Cevizci**, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2013.
- Çayır**, Kenan, *Toplumsal Sahnenin Yeni aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler*, Yeni Sosyal Hareketler, içinde, Ed: Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Çetinkaya**, Y. Doğan, *Tarih ve Kuram Açısından Toplumsal Hareketler*, **Toplumsal Hareketler –Tarih, Teori ve Deneyim-** içinde, Ed: Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Yay., İst., 2008.
- Dağtaş**, Erdal, *Medya ve Demokrasi Ekseninde Tabandan yükselen Çılgılık: Sivil İtaatsizlik Üzerine Bir Deneme, Türkiye’de Sivil İtaatsizlik Toplumsal Hareketler ve Basın* içinde, Ed: Erdal Dağtaş, Ütopya Yay., Ankara, 2008.
- Erbaş ve Diğerleri**, *Sınıf Kimliğinden Kültürel Kimliğe: Fark/Kimlik Politikalarının Yükselişi*, Fark/Kimlik, Sınıf, içinde, Der: H. Erbaş ve Diğerleri, Eos Yay, Ankara, 2007.
- Güllüpnar**, Fuat, *Yeni Toplumsal Hareketler ve Toplumsal Eleştirileri*, **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik** içinde, Anadolu Üniversitesi Yay., Ankara, 2013.
- Işık**, Gülcan, *Toplumsal Hareketler: Tarih-Kuram ve Kapsam*, **Toplumsal Hareketler** içinde, Ed: Gülcan Işık, Nobel Yay., Ankara, 2011.
- Jahnston ve Diğerleri**, *Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Toplumsal Hareketler*, Yeni Sosyal Hareketler, içinde, Ed: Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kalouche**, Fouad & **Mielants**, Rochelle, *Dünya Sisteminin ve Sistem Karşıtı Hareketlerin Dönüşümü: 1968-2005*, **Toplumsal Hareketler 1750-2005** içinde, Der: William G. Martin, Çev: Deniz Keskin, Versus Yay., İst.,2008.
- Lelandais**, Gülçin, *Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme*, **Yeni Toplumsal Hareketler-Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet-** içinde, Ed: Barış Çoban, İstanbul, 2009.
- Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü, Ed. William **Outhwaite**, Çev. Melih Pekdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Newman**, David M., *Sosyoloji*, çev. D. Ali Arslan, Nobel Yay., Ankara, 2013.
- Pakulsky**, Jan, *Toplumsal Hareketler ve Sınıf: Marksist Hareketlerin Çöküşü*, Çev. M. K. Coşkun, Fark/Kimlik, Sınıf, içinde, Der: H. Erbaş ve Diğerleri, Eos Yay, Ankara, 2007.
- Ritzer**, George, *Sosyoloji Kuramları*, Çev. Himmet Hülür, De Ki Yayınları, Ankara, 2013.
- Savran**, Gülnur Acar, *Özne-Yapı Gerilimi –Maddeci Bir Bakış-* Kanat Yayınları, İstanbul, 2006.
- Touraine**, Alain, **Moderniliğin Eleştirisi**, Çev: Hülya Tufan, YKY, İstanbul, 2007.
- Yaylacı**, Filiz, G., *Yeni Toplumsal Hareketler*, **Yeni Toplumsal Hareketler** içinde, Ed: B. Kartal & B. Kümbetoğlu, Anadolu Üniv. Yay., Eskişehir, 2012.
- Yıldırım**, Yavuz, **Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu Ve Hareketlerin Avrupa’sını Kurmak**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2012.

